

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2023, 6(4): 591-601.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1220](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1220)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

I. ve II. Meşrutiyette Bürokratik ve İdari Yapı

Dr. Öğr. Üyesi Fethi KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bolu, e-posta: kilic_f2@ibu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-727X>

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bolu, e-posta: gulsumkilic@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9028-438X>

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun hasta adam kimliğinden kurtulup bir diri olduğunu göstermesi için 1876 Anayasası Sultan II. Abdülhamit tarafından Mithat Paşa ile birlikte hazırlanmış Ferman Anayasası olarak yürürlüğe girmiştir. 1876 Anayasası'nın ilan edilmesinin hem içeride hem de dışarıda olumlu yansımaları olmuştur. 1876'da yönetim şekli meşrutiyet olup bu yönetim süreci II. Meşrutiyete kadar devam etmiş ve II. Meşrutiyette meşruti monarşiden parlamenter sisteme geçiş yaşanmış ve padişahın yetkileri yürütme organı lehine kısıtlanmıştır. Padişah- saltanat adeta sembolik olarak var olup yönetim yürütmenin hakimiyetinde devam etmiştir. I. Meşrutiyette alışlagelen Osmanlı bürokrasisi doğal olarak değişim gösterip Batı bürokrasisini örnek alarak değişmiştir. Ne yazık ki bürokratik ve idari yapı başlangıçtaki güçlü varlığını zamanla kaybetmiş ve sonunda imparatorlukta sona gelmiş ve idari yapıda ön görülmeyen değişiklikler olmuştur. Yaşanılan iç olaylar ve komşu ülkelerde olan savaşlar sebebiyle bürokrasi ve idari yapı farklı çözüm yolları aramaya koyulmuştur. Bu farklı çözüm yolları bürokratik ve idari yapının bölünmesine ve değişmesine sebebiyet vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, İdari Yapı, I. Meşrutiyet, Saltanat, 1876 Anayasası.

Makale Gönderme Tarihi: 27.02.2023

Makale Kabul Tarihi: 13.04.2023

Önerilen Atıf:

Kılıç, F. ve Kılıç, Ü. (2023). I. ve II. Meşrutiyette Bürokratik ve İdari Yapı, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(4): 591-601.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(4): 591-601. DOI:[10.26677/TR1010.2023.1220](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1220)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

I and II. Bureaucratic and Administrative Structure in the Constitutional Monarchy

Assistant Prof. Dr. Fethi KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Bolu, e-mail: kilic_f2@ibu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2945-727X>

Assistant Prof. Dr. Ümmügülsüm KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Law, Bolu, e-mail: gulsumkilic@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9028-438X>

Abstract

1876 Constitution Sultan II. It came into force as the Ferman Constitution, which was prepared by Abdulhamid together with Mithat Pasha. The declaration of the 1876 Constitution had positive reflections both inside and outside. In 1876, the form of government was constitutionalism, and this management process was in the Second World War. It continued until the Constitutional Monarchy and II. In the constitutional monarchy, there was a transition from a constitutional monarchy to a parliamentary system, and the sultan's powers were restricted in favor of the executive body. The sultan-sovereignty existed almost symbolically and the administration continued under the dominance of the executive. The Ottoman bureaucracy, which was customary in the First Constitutional Monarchy, naturally changed and changed by taking the Western bureaucracy as an example. Unfortunately, the bureaucratic and administrative structure lost its initial strong presence over time, and eventually the empire came to an end and there were unexpected changes in the administrative structure. Due to the internal events and the wars in neighboring countries, the bureaucracy and administrative structure started to seek different solutions. These different solutions have led to the division and change of the bureaucratic and administrative structure.

Keywords: Bureaucracy, Administrative Structure, First Constitutional Monarchy, Sultanate, 1876 Constitution.

Received: 27.02.2023

Accepted: 13.04.2023

Suggested Citation:

Kılıç, F. and Kılıç, Ü. (2023). I and II. Bureaucratic and Administrative Structure in the Constitutional Monarchy, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(4): 591-601.

GİRİŞ

Osmanlı'da Meşrutiyeti ilan eden II. Abdülhamit dönemi, köklü değişimlerin yapıldığı ve yaşandığı dönem olması hasebiyle çok tartışılan bir dönemdir. Konuyla ilgili literatür çoğu kez hem farklı hem de çelişkilidir. Bunda ideolojik kaygılar ve siyasi önyargıların payı çoktur.

Öyle ki II. Abdülhamit'in çok farklı anlaşılması ve değerlendirilmesi sebebiyle, "Bana Abdülhamit'ini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim" gibi subjektif söylemler gelişmiştir.

Tarihte yaşanmış geçmişi değerlendirirken, gelişen olaylar ve belgelerin her türlü duygu ve düşüncelerden uzak gelişmelerin objektif olarak değerlendirilmesi gerekir. Geçmiş olayların subjektif duygu ve değerlendirmelerden kaçınarak objektif olarak tespit edilmesi gerçek yaşanmışlıkların bilinmesi için gereklidir.

Geçmişte yaşanmış olayları abartılı biçimde eleştirmek, objektiflikten uzaklaşıp subjektif tavır takınma olur ki bununda bilim dünyasına faydası olmaz.

Biz çalışmamızda; birinci bölümde 1. Meşrutiyet, 1876 Anayasası ve onun getirdiği idari ve bürokratik yapıyı, ikinci bölümde de II. Meşrutiyet'i kendi tarihi şartları çerçevesinde idari ve bürokratik yapı bakımından inceledik. İkinci bölümü kısa tutmamızın sebebi I. Meşrutiyet Dönemi'nin önemi ve uzun süre uygulanmış olmasıyla köklü yeniliklerin getirilmiş olmasıdır. II. Meşrutiyet hazırlık döneminin (I. Meşrutiyet) sonrası olduğu için bu II. dönemi ayrı bir çalışmamızda ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

MEŞRUTİYETİN İLANI

Avrupa'da gelişen Liberal düşünce akımının etkisiyle Osmanlı'da muhalefet Abdülaziz Dönemi'nden gelen bozulmaları önlemek ve olası bir çöküşü yok etmek için birtakım çalışmalara başlamışlardır. Yenilikçi olduğu düşünülen 5. Murat başa getirilmiştir. Tanzimat Dönemi'nin aydınları imparatorluğun kurtuluşunun biraz da zihinlerinde idealleştirilen Batı'daki anayasal sistemlerin benimsenmesi ve yöneticilerin de faaliyetlerini düzenleyecek kurumların ve kuralların yürürlüğe girmesinde görmekteyler. Bunun dışında böyle bir değişim için devlet yönetimini zorlayan bir zümre yoktur (Soysal, 1986:30).

5. Murat tahta çıkmadan önce en kısa zamanda anayasa oluşturup ilan etmeye söz vermiştir. Yeni Osmanlı sistemi (Anayasa ve parlamento) tam olarak gerçekleşecekmiş gibi gözüküyordu. Namık Kemal ve Ziya Paşa mabeyinci (padişahın dışarıyla olan ilişkilerine bakan buyruklarını ilgililere bildiren) temsilci olarak atandılar. Maalesef 5. Murat tahta oturduğu andan itibaren Sadrazam Rüştü Paşanın sözünü dinler olmuştur (Zürcher, 2003:112).

5. Murat'ın tahta geçirilmesi istenen sonuçları vermemiştir. Tahta çıkışından sonra yayınladığı Hattı Hümayunda "Devletin idare-i umumiyesi kavanini kaviyye ile takyit olunmalı" yani devletin genel yönetimi sağlam yasalara dayanmalıdır şeklindeki düzenlemeler yenilikçileri tatmin etmemiştir. Yapılan gizli görüşmeler ve karşılıklı taahhütlerle II. Abdülhamit'in tahta çıkması gerçekleştirilmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin yanında Meşrutiyetin gerçekleştirilmesinde batı ülkelerinin baskısı önemli etken olmuştur (Sencer, 1992:83).

Padişah II. Abdülhamit göreve başladığında devlet içerden ve de dışarıdan karşı karşıya kaldığı tehdit ve baskılarla karşı zorda kalmış, ayrıca gerçekleşen taht ve saltanat değişiklikleri, Osmanlı'da var olan istikrarı bozmuştur.

Padişah II. Abdülhamit iç ve dış dengeleri sağlamak için, Devletin yönetim görevinde olanlarla irtibatını kesmeyip tecrübelerinden yararlanmak isteyip halkla bütünleşme yollarını aramıştır. Bu gelişen olaylar arasında; Saltanatın yetkilerini sınırlandıracak Kanun-i Esasi oluşturulması için çalışmaları başlattı. Server Paşanın başkanlığında Kanun-i Esasiyi hazırlayacak heyet kuruldu. Üyelerinin on altısı mülki memur, onu ulema, ikisi de askerdi. Aralarında üçte Hristiyan bulunuyordu. Komisyon Mithat Paşa'nın 1831 Belçika Anayasasından da mülhem (ilham alan) bu anayasa projesi üzerinde çalışmaya başladı ve 1859 Prusya Anayasasından da yararlandı (Aldıkaçtı, 1982:55-56). Hazırlanan çalışma 6 Aralık'ta komisyonca tasdik edildi. Abdülhamit padişahın yetkilerini sınırlayan maddelerin çıkarılması ve polis tahkikatı ile padişaha istediği kişiyi yurt dışına sürme yetkisini veren bir maddenin ithali ile hazırlanan metni kabul edeceğim bildirdi. Komisyonca bulunan Ziya Paşa ile Namık Kemal bu maddenin uygulanmasının vereceği tehlikeli sonuçlar üstünde Mithat Paşa'nın dikkatini çekmek istediye de Mithat Paşa padişahın karşısında kuvvetli durumunun bir denge olacağı düşüncesiyle gelişen dış baskıya da hafifletmek amacıyla komisyonu ikna etti.

Metnin kabulünden iki hafta sonra Padişahın Sadrazamlığa Mithat Paşayı atadı. İngiltere'nin de etkisi ile İstanbul'da düzenlenen Tersane konferansı toplantıda iken hem içte hem de dış ülkeler nezdinde olumlu etkisi olacağı düşünülerek, 23 Aralık'ta top sesleriyle Meşrutiyet ilan edildi.

GENEL OLARAK 1876 KANUN-İ ESASİ

23 Aralık 1876 (7 Zilhicce 1293) tarihli olan bu anayasa batılı anlamda ilk anayasamızdır. Bu anayasa halkın isteği ile oluşturulmayıp, dış güçlerle birlikte hareket edenlerin zorlaması ile Padişah tarafından atanmış bir kurulun hazırladığı ve padişahın tek yanlı olarak kabul edip yayınladığı bir anayasadır (Gözübüyük, 1995:97). Anayasa da daha çok Padişahın sınırlandırılma hak ve yetkileri belirlenip tebaa- halkın hak ve yetkilerinden bahsedilmemiştir. Anayasa hükümlerine uyulmaması halinde herhangi bir müeyyide getirilmemiştir (Sencer, 1992: 83).

1876 Anayasası padişahı ve meclisi kabul ettiği için onun kurduğu sisteme "meşruti monarşi" ismini verebiliriz (Armağan, 1979:21).

1876 Anayasası'nda hükümet sistemi ile ilgili düzenlemeler olmayıp, kendine özgü yürütmeyi belirten hükümler vardır (Abadan ve Savcı, 1959:34).

1876 KANUN-İ ESASİNİN KURDUĞU SİSTEM

A- YÜRÜTME ORGANI PADIŞAH VE BAKANLIKLAR

1876 Anayasasına göre Osmanlı devleti, üniter, dini İslam olan, dili Türkçe olan bir monarşiydi (Gözler, 2021:166). Osmanlı sisteminde yürütme iki kanatlı olup, padişah ve hükümetten oluşmakta idi.

Padişah; Anayasaya göre saltanat Osmanlı sülalesine ait olup büyük evlat saltanata geçirdi. Padişah sorumsuz ve kutsal olup herhangi bir şekilde görevden alınmaz, hakkında cezai ve hukuki davalar açılmaz. Yürütmenin başı olarak, bakanların tayin ve azli, para basımı, harp ilanı ve barış yapma yetkisi ile Meclisi toplantıya çağırma, gerektiğinde fesih yetkisi vardı. Padişahın, Bakanlar Kurulunu da fesih yetkisi vardır.

Bakanlar Kurulu Başkanı Sadrazamdı, bakanlar padişahça atanır, gerektiğinde yine padişahça azledilirdiler. Bakanlar Kurulu Padişaha karşı sorumludur. Bu sistem parlamenter monarşi olarak adlandırılır.

Padişah yürütme kuvvetinin başıdır. Bakanlar Kurulunun (Vükela Heyeti) tayini ve azli sadece padişahın yetkisindedir (Madde 7). Göreve başlarken güvenoyu veya görev sırasında güvenoyu diye bir müessese yoldur. 29. madde gereği Bakanlar Kurulunun mühim kararları icra edebilmesi için Padişahın iznini alması şarttır.

B- YASAMA ORGANI

1- Kuruluşu

1876 Anayasasında, yaşama organının ismi Meclis-i Umumi olup; Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan isimli iki heyetten oluşmakta idi. Yasama organı iki meclisli bir parlamento şeklinde idi.

Heyet-i Ayan; zamanımızda Senato karşılığı olan ikinci meclisi idi. Üyeleri padişah tarafından doğrudan atanırdı. Meclisin 1/3 oluşturan senatörler ömür boyu görevde kalırlardı.

Heyet-i Mebusan: Osmanlı tebaasından elli bin erkek nüfus temsilcisi olarak, iki dereceli seçimle seçilirdi. Önce birinci seçmenler seçiliyor, birinci seçmenler de milletvekillerini seçiyordu.

a) Kanun Yapma Usulü

Kanun teklifleri, önce padişaha gelip, padişahın onayı ile Şura-i Devlete gönderilir, Şura-i Devletin önerisi de önce Heyet-i Mebusan sonra Heyet-i Ayan da görüşülür, ikisinde de kabul edilirse Padişaha sunulur, Padişah kabul ederse, bu kabulle kanun yürürlüğe girerdi.

b) Meclisin Yürütme Kuvvetini Denetlemesi

Anayasa Bakanlar Kurulunun kurulmasını ve son bulmasını Padişaha ait bir yetki olarak kabul etmiştir. Ancak Heyet-i Mebusandan “bir veya birkaç” üyenin teklifi üzerine Heyet-i Mebusan'dan görevlerini kullanırken haklarında şikayet olan durumlarda; üçte iki çoğunlukla Divan-ı Ali'ye gönderebiliyordu. Padişahın bu kararı onaması gerekiyordu. 1876 Anayasasında Meclisin Bakanlar Kurulunu denetlemesinin tek denetim yolu bu olmakla beraber; Padişahın onaması ile gerçekleşmekte idi.

C- YARGI ORGANI

1876 Anayasası ile; Kanuni hakim güvencesi getirilmiş olup, hakimlerin azledilemeyeceği, yargılamanın aleniliği ilkesi, mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi ve hak arama özgürlüğü getirilmiştir.

Kanun-i Esasi-1876 Anayasasının yargıya ilişkin getirmiş olduğu bu hükümler, çağdaş Batı ülkelerinin sahip olduğu hükümlerle hemen hemen aynı idi.

D- 1876 KANUN-İ ESASISİNDE KİŞİ HAK VE HÜRRİYETLERİ

1876 Anayasası, demokrasinin temel prensiplerinden ikisini (III. düşünce Hürriyeti) kanunlar önünde eşitlik prensibini (madde 17) ve kamu hizmetlerine girme hakkına (madde 19) uyruklara tanyordu. Düşünce hakkı teminat altına alınmamış fakat bir uzantısı olan basın hürriyeti (madde 12), eğitim hürriyeti (madde 5), mülkiyet hakkı (madde 21), mesken masumiyeti (madde 22),

yasama organına müracaat ve dilekçe hakkı (madde 14) tanımakta, vergilerin kanun dairesinde alınacağına hükmedilmekte (madde 20), ceza ve işkence yasaklanmaktadır.

Kanun-i Esası de tanınan hak ve hürriyetlerin gerçekleşmesi Padişahın takdirine kalmıştır. Diğer taraftan Anayasa Padişahın zoru ile konan 113. madde bütün hükümleri ölü bir madde haline getiriyordu. 113. madde ile kamu için tehlikeli oldukları tespit edilenlerin Osmanlı ülkesinden sürmek yetkisi Padişaha tanınıyordu. Bu suretle Padişah iktidarı için tehlikeli gördüğü kişiyi yurt dışına sürerek ondan kurtulabilecekti.

E- 1876 KANUN-İ ESASİSİNDE VİLAYET YÖNETİMİ

Daha önce İstanbul ve diğer vilayetlerde geliştirilen belediye örgütleri ayrı bir tüzükle devam ettirilecekti (Madde 112). Ancak Mithat Paşanın valilik deneyimleri sonunda Anayasaya “vilayetlerin yönetimi adem-i merkezîyet ilkesine dayandırılacaktır.” maddesi eklenmiştir. Bunun ayrıntıları daha ilerde yasalarla saptanacaktı.

Kısa bir özetlemeyle 1876 Anayasasının Batının anlayabileceği bir biçimde yarım yüzyıl önce Tanzimat'ın geliştirdiği temel kurumları ve insan haklarını koruyan maddeler taşıdığı söylenebilir. Yasama sürecince Devlet şurasına yardımcı olmak ve Bab-ı Ali'ye karşı bir denge sağlamak için batı türünde bir Parlamento geliştirilmiştir. Yeni padişahın dikkatli bakışları altında çalışan Anayasa komisyonu Osmanlı deneyiminden yararlanıp modern bir hükümet biçimi yaratırken Tanzimat'ın başladığı çalışmalarını daha ileriye götürmeye yönelik bir araç ortaya çıkarmıştı (Shaw ve Shaw, 1994:224).

OSMANLI PARLEMENTOSU

Komisyon Anayasa'da 28 Ekim 1876'da, geçici seçim yasasını çıkardı. Parlamento 19 Mart 1877'de Dolmabahçe sarayının kabul salonunda tüm bakanlar, ayan, temsilciler ve yabancı devlet adamlarının katılmalarıyla görkemli bir açılışla çalışmalarına başladı.

A- PARLAMENTONUN ÇALIŞMALARI

Parlamento yasama çalışmalarına başlamıştı. 1864 vilayet Nizamnamesini değiştiren bir yasa hazırlandı. Önemli belediye yasaları çıkarılarak Tanzimat dönemi sonlarında ortaya çıkan kentsel yapılaşma geliştirildi.

Tartışmalara yol açan diğer bir konuda sadrazamın teklif ettiği Basın Yasasıydı. Buna göre hükümet yönetmeliklerini ihlal eden basın organlarının sansürüne ve kapatılmasına olanak tanınıyordu. Taslak incelenmek üzere gönderildiği Devlet Şurasında yasama süreci içinde öylesine ertelendi ki Parlamento toplanmış bulunduğu sürece yasalaşamadı.

1876-1877 bütçesi kabul edilmeden önce memur sayısını azaltıp onlar için önerilen aylık miktarları kısıtladılar. Bütçede büyük bir açığa neden olan savaş giderlerinin ve bunları karşılamak için gelir, emlak ve hayvan vergilerinin artırılmasını kabul etmişlerdi. Ayrıca emlak sahiplerinin ve memurların servet ve olanakları oranında hükümet tahvilleri almalarını zorunlu kılan bir iç borçlanma yasasını da kabul ettiler.

Meclisin ilk dönemi 19 Temmuz 1877'de bütçe ve iç borçlanma yasalarının çıkarılması için normal süresinden daha sonra sona erdi. İkinci dönem için seçim yapılması emredildi, ama seçim yasası hazırlanmadığı için yine geçici seçim nizamnamesi uygulandı.

Parlamento 13 Aralık 1877'de yine padişahın bir konuşmasıyla açıldı. Durumun çok kötüleşmesi Padişahça okutturulan açış nutkuna karşılık Mecliste hazırlanan "Cevabı Mazbata'da bile Bakanlar Kuruluna karşı güvensizlik ifade edilmesine yol açmıştı. II. Abdülhamit mebusları yatıştırmak için Sadrazam İbrahim Ethem Paşa'yı azlederek yerine Ahmet Hamdi Paşa'yı getirdi. Ama bu değişiklik de muhalefeti ortadan kaldırmadı. Aksine dış olaylar dolayısıyla yapılan eleştirmeler daha da çoğalmıştı. Padişah kurtuluşu Heyet-i Vükela'nın başına otoriter ve sadık hizmetkarı Ahmet Vefik Paşa'yı getirip onun eliyle Meclis-i Umumiye 13 Şubat 1878'den itibaren belli olmayan bir süre için kapatmakta buldu. Böylece 35. maddeyle Padişah'a verilen "fesih" yani meclisi dağıtma yetkisi kullanılmış oluyordu (Soysal, 1986:35).

II. Abdülhamit Anayasanın verdiği yetki ile Ülkeyi bunalıma sokmamak için otuz yıl süreyle İmparatorluğu, parlamentosuz yönetme hakkını kullanıyordu. Bu yetki, Mithat Paşa ile arkadaşlarının Anayasayı tutucu güçlerden korumak için kabul ettikleri bu maddeleri bu bunalımda kullanmaktan başka bir şey yapmış değildi (Shaw ve Shaw, 1994:235).

II. Abdülhamit bu yönetimiyle parçalanmış imparatorluğu savunabilmiş, toplumunu canlandırabilmiş, 1872'de gerçekleşmesinde şüphe duyulan İmparatorluk için hayati önemi olan yeni düzenlemeleri başarıyla sonuca ulaştırmış olmakla Tanzimatçıların sonuncusu olmuştur (Shaw ve Shaw, 1994:263-264).

I. MEŞRUTİYETİN GETİRDİĞİ İDARİ YAPI

A- İKTİDAR MERKEZİ: SARAY

1878'den sonra iktidar merkezi saray olmuştur. Gazi Osman Paşa padişahın özel kadrosunu ve mâliyesini yönetiyordu. Baş kâtip ve katib-i sani bu etkinliği paylaşmışlardır.

Sarayda bir basın dairesi kurulmuştu, burada iç ve dış basının önemli haberleri özetlenerek hazırlanır, roman çevirileri yapılırdı.

İmparatorluk polis ve jandarması Zaptiye Nezareti olarak yeniden örgütlenmiştir. Fransız uygulaması örnek alınarak yüksek düzeyde hiyerarşik düzen oluşturulmuştur.

Kent ve kırsal kolluk güçleri bölgenin yöneticilerinden bağımsız olarak birleşik bir takım altına sokulmuştu.

Bürokrasi; 'Memurin-i Mülkiyet' ve 'Ahval-i Memurin Sicil Komisyonu tarafından kontrol ediliyordu.

Bütün devlet memurlarının görevlerinde etkin ve dürüst davranacaklarını garanti almak için önemli kişilerin kefaletlerini göstermek şarttı. Basın organları, yazarlar, yayıncılar ve gazeteler de yıllık ruhsat vergileri vermek ve iyi niyetlerini garanti etmek için kefil göstermek zorundaydılar.

B- HÜKÜMET VE ADLİ MAKAMLARIN YAPISI

Padişahın istediği politika ve programlar Tanzimat döneminde kurulan bakanlıklar tarafından uygulanıyordu. Artık polisle ilgisi kalmayan İçişleri Bakanlığı vilayet ve yerel hükümetlerle, Osmanlı basınıyla, sayımla, göçmenlerin yerleştirilmesiyle uğraşıyordu. Dışişleri Bakanlığı Divan-ı Hümayun daireleri sadrazamlığa bırakıldığı için sadece dış işlerle uğraşarak ek olarak yabancı dilde basını, karma mahkemeleri, milliyet sorunlarını dış ticareti ve imparatorlukta yaşayan tüm yabancıların denetlenmesini üstlenmişti. Hala Harbiye Nezareti adını almamış olan seraskerliğe görevlerini yapabilmesi için bir Erkan-ı Harbiye dairesi verilmişti. 1885-1895 yılları

arasında Prusyalı danışmanların getirdikleri reformlarla seraskerlik eskisinden daha düzenli bir hiyerarşiye sahipti.

Adliye Nezaretine Müslüman olmayan millet topluluklarına ilişkin görevler de verildiğinden adı Adliye ve Mezahip Nezaretine çevrilmişti. Bu Bakanlık Nizamiye laik mahkemeleriyle İstanbul'daki temyiz mahkemesini yönetmekteydi.

Eskiden Bakanlıklara bağlı olan bazı dairelerde bakanlığa dönüştürülmüştü. Hicaz Demiryol Nezareti, Techizat-ı Askeriye Nezareti gibi.

Bab-ı Aliye'yi oluşturan Sadrazamlık Makamı devlet işlerini koordine eden çeşitli uzmanlaşmış daireler olarak örgütlenmişti.

Sadrazam başkanlığında Bab-ı Ali yapısı ile bütünleşmiş başlıca yasama organı ve idari vakalarda yüksek temyiz mahkemesi olan Şurayı Devlet vardı. Parlamento feshedildikten sonra bir dizi yönetmelikle yeniden örgütlendi. Bu arada seçim sistemi de değiştirilmiş, şuraya eski memur ve askerler sadrazam tarafından atanarak Bab-ı Ali bürokrasinin ayrılmaz bir parçası olmuşlardı. Bu koşullar altında geçmişte yasama işlevini geciktiren Şurayı Devlet ile Bakanlar Kurulu arasındaki tartışmalar ve fikir ayrılıkları ortadan kalktığından ve yasa tasarıları üzerinde bütün tartışmalar yalnızca Devlet Şurası içinde yapıldığından, gecikmeler büyük ölçüde azalmış, Bakanlar Kurulunun tasarıları değiştirmeden onaylaması garantiye alınmıştı.

Eski bir yönetmelikle Devlet Şurasının kararlarının temyiz mahkemesiyle çeliştiği durumlarda özel bir yüksek temyiz komitesi kurulması ve buraya devlet şurası başkanının başkanlığında her birinden birer üye alınması kararlaştırıldı.

C- İDARE

Parlamentonun kısa süren çalışmaları ile idari alanla ilgili düzenlemeler çıkartılınca bu alanında yeniden yapılanmalar başladı.

Yeni düzenlemelerle nahiyeler oluşturulmuştur. Nahiye, kazanın dışında, Müdürü, Meclisi ile ihtiyacı olan hizmetler için vergi toplayabiliyordu, gereken eğitim ve uygulama işlemlerini de yapabiliyordu.

İstanbul için yeni bir yönetim modeli getirilmiştir. Belediye başkanlığı makamı oluşturulmuş başkana Danışma Meclisi getirilmiştir. Yeni yönetim modeli ile İstanbul 20 daireye bölünmüş ve seçimle oluşan 8-12 kişilik meclisler getirilmiştir.

Çıkartılan Vilayet Belediye Yasası ile Osmanlı'da var olan şehir ve ilçelerde belediye örgütü kurularak İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Yeni açılan okullarla, liyakate dayalı memur atamaları gerçekleştirilmiştir.

D- ADALET

Osmanlı da dört farklı mahkeme bulunmakta idi.

Şeriye Mahkemeleri, özel hukuk ve ceza hukukuna ait meseleleri çözümlerdi.

Osmanlı uyruklular arasında evlilik, ölüm, boşanma miras gibi konulara Nizamiye Mahkemeleri bakardı.

Konsolos Mahkemeleri; kendi ülkelerin uyruklarına ilişkin ticari anlaşmazlıklarla, kapitülasyon anlaşmalarına bakardı.

Osmanlı olmayan tebaa ya da farklı milletlerden olanlar arasındaki davalara bakan Karma Ticaret Mahkemeleri vardı.

Parlamento kapatılınca adli reformların yapılması padişaha kalmış oldu. Sonraki birkaç yıl içinde çıkartılan bir dizi yasayla ana hedeflere varılmıştır.

II. MEŞRUTİYETİN İLANI

1908'lere gelindiğinde Osmanlıda Saltanata karşı muhalefet çok sıkı organize bir şekilde Batı tipi bir yönetim ve özgürlükler için mücadele ediyordu. Bu mücadelelerin meyveleri olarak; Kolağası Niyazi Bey 400 kişilik çetesiyle dağa çıktı, İttihat ve Terakki de Manastırda 23 Temmuz 1908 de hürriyet ilan etti. Olaylar böyle gelişince II. Abdülhamit hemen 1876 Anayasasını yürürlüğe koydu, böylece II. Meşrutiyet ilan edildi. II. Abdülhamit bakanları değiştirdi. Bu durumda İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Abdülhamit'in tahta kalmasına razı oldu (Tanör,2019:141-147).

Yeni Meclis seçimleri sonucu İttihat ve Terakki başarılı oldu (Sencer, 1992:86). İttihat ve Terakkiye karşı muhalefet çoğalınca 13 Nisan 1909'da, hicri 31 Mart 1325'te gerçekleşen ayaklanma oldu. Bu ayaklanma sonucu 2. Abdülhamit tahttan indirilmiş yerine 5. Mehmet adıyla Padişah olan Sultan Reşat geçirilmiştir. Meşrutiyet ve Parlamento varlığını güvence altına almak için Anayasada değişiklikler yapılma yoluna gidilmiştir.

1909 DEĞİŞİKLİĞİ

Ayaklanmaların bastırılması ve Padişahın değiştirilmesinden sonra Meclis-i Umumi yoğun bir çalışma içine girdi. 1876 Anayasası kendi getirdiği usule uyularak, 8 Ağustos 1909 tarihli kanunla büyük ölçüde değiştirildi (Gözler, 2021:170).

Yapılan değişikliklerle 1876 Anayasası'nın padişaha verdiği yetkiler, geri alınıyor ve meşrutiyeti monarşiden parlamenter sisteme doğru bir ilerleme sağlamak istemiyordu. Yapılan değişikliklerle padişahın yetkileri Meclisi güçlendirecek şekilde sınırlandırılmıştır

Rejim yönünden getirilen yenilikler;

a. Bakanlar kurulunun meclise karşı sorumluluğu Anayasada yapılan değişiklikle hem birlikte, hem de tek başlarına Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olduklarını kabul etmiştir

b. Padişahın Anayasa tanınan sürgüne gönderme ve fesih yetkileri yapılan düzenlemelerle değiştirilmiştir. Sürgüne gönderme kaldırılmış olup fesih yetkisi de artık kullanılamaz hale dönüştürülmüştür.

c. Padişahın tek başına karar alma yolu kapanmıştır. Artık parlamenter sistemde olduğu gibi meclisler kendisi toplanacak ve gerektiğinde toplantılarına ara vermeye kendileri karar verecektir. Padişahın meclisler üzerindeki vesayeti sona ermiştir.

d. Haberleşme özgürlüğü önündeki engeller kaldırılmış, yasadışı keyfi tutuklama kaldırılmış, dernek kurma ve toplanma hakları batıdakiler gibi düzenlenmiştir.

1909 değişiklikleri sonrası Osmanlı'da rejim tamamen değişmiştir. Yeni düzenleme ile yaşama yürütmenin önündeki engeller kaldırılmış, temel hak ve hürriyetler eksiksiz kabul edilerek, anayasal düzenleme getirilmek istenmiştir.

Yaşama yetkisini meclis, yürütme yetkisini de Bakanlar kurulu kullanabilecek. Bu düzenlemelerle Osmanlı devletinin, örnek alınan batılı devletlerden eksik kalır bir yanı yoktu. Ancak her zaman yazılı olanla uygulama birlikte yürümektedir.

Ülkenin yaşadığı dış sorunlar ve yenilgi ile sonuçlanan savaşlarla meclis kapatılmış, 1919'da Meclis-i Mebusan seçimleri yenilenmiş ancak 1920'de İstanbul'un işgali ile mecliste dağılmak zorunda kalmıştır.

TAŞRA YÖNETİMİ

II. Meşrutiyet'te taşrada daha derli toplu bir yönetimin olması için; Batılı devletlerden esinlenerek II-Vilayet Yönetimi Sistemi getirilmiştir. Böylece merkezi yönetim ve yerinden yönetimin birlikte uygulanması sağlanmıştır.

Yaşanan tüm gelişmeler ve yapılan değişiklikler Cumhuriyet Türkiye'sinin yönetim yapısı ve gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmiştir.

SONUÇ

Meşrutî monarşiden Cumhuriyet'e geçiş döneminin son basamağı olan I. ve II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Devleti'nin hem yönetim biçimini hem de iç işleyişi ile temel hak ve özgürlükler alanında çok önemli değişiklikler getirmiş ve dağılmakta yok olmakta olan koskoca imparatorluğu I. Meşrutiyet dönemi toparlamış ve varlığını devam ettirmiştir.

I. Meşrutiyet le çok önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler Meşrutiyet öncesi Osmanlı Anayasal sistemin; Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı ve Islahat fermanları ile getirilen yenilikler ve yeni düzenlemelerin itici gücü ile olmuştur.

Tam bir monarşiden meşrutî monarşiye geçişi kolaylaştıran ise; II. Abdülhamit'in bilgisi ve zekasıdır. Yaşanan bu tarihsel dönemde içte ve dış dünyada yaşanan gelişmelerle Osmanlı kendi kaderine terk edilmeyip, dış baskılara rağmen devlet yönetimi gerekli düzenlemeleri almıştır.

Osmanlı'nın bu gelişmelerin yaşandığı dönemdeki toprak yapısı ve nüfusunu oluşturan etnik yapısı da düşünüldüğünde; henüz farklı bir yönetim tecrübesi olmayan bir muhalefet ve dış müdahalelerin olduğu ortamda Padişaha tanınan yetkiler, olması gereken yetkililerdir. Padişah I. Meşrutiyet döneminin farklı sonuçlanmasıyla, başlangıçtan beri var olan dengeleyici yetkileri elinden alınıp, II. Meşrutiyet le parlamenter sistem devlet başkanları gibi pasifize edilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde çok hızlı gelişmeler yaşamış ve tecrübesiz bir siyasi iktidar öngörüsüzlüklerinin bedelini yetkisi sınırlanan padişaha yükleyerek devletin parçalanması ve çok küçülmesine sebebiyet vermiştir.

Devletlerin yaşadığı birtakım olumsuzlukları yine kendi içlerinde I. Meşrutiyette çözdüğü gibi çözülmesi doğru olandır. Ama dışarıdan o devletin birlik ve beraberliğini istemeyen dış güçler ve devletlerin müdahalesi istenmeyen olumsuz gelişmelere sebebiyet vermektedir.

Tarihi yaşanmışlıklar dikkate alınarak devleti yöneteceklerle, yönetimi belirleyeceklerle faydalı olması dileklerimizle.

KAYNAKÇA

Abadan, Y. ve Savcı, B. (1959). Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:94-76, Ankara.

Aldıkaçtı, O. (1982). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, 4. Basım, İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası.

- Armağan, S. (1979) *Türk Esas Teşkilat Hukuku*, 1. Kitap, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gözler, K. (2021) *Anayasa Hukukuna Giriş*, 26.Baskı Bursa: Etkin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, Ş. (1995). *Anayasa Hukuku*, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Sencer, M. (1992). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, 2. Baskı, İstanbul: Alan Yayınevi.
- Shaw, S. ve Shaw, E. K. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II. Cilt Türkçesi*: Mehmet Harmancı, İstanbul: E. Yayınevi.
- Soysal, M. (1986). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 6. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tanör, B. (1995) *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1996). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.